

Olssonska gårdens huvudbyggnad

Antikvarisk medverkan vid reovering och
förhöjning av balkongräcke samt reovering av källarlucka

Torsås 2:54 (f.d. 2:42), Torsås socken, Torsås kommun, Kalmar län, Småland

Ellen Olsson

Kalmar läns museum

Byggnadsantikvarisk rapport augusti 2018

Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/ bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvärden enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

www.kalmarlansmuseum.se

Antikvarisk medverkan – vad är det?

Alla kyrkor och kyrkogårdar tillhörande svenska kyrkan byggda före 1940 är skyddade enligt Kulturmiljölagen. Denna lag används också för att skydda vissa andra byggnader, så kallade byggnadsminnen. I Kalmar län handlar det om ca 135 byggnader, bebyggelsemiljöer, parker etc. När en sådan skyddad miljö ska förändras krävs ett särskilt tillståndsbeslut från länsstyrelsen, som får ställa villkor om hur åtgärderna ska utföras. Samma sak gäller när länsstyrelsen fattar beslut om så kallade byggnadsvårdsbidrag till olika kulturhistoriskt värdefulla miljöer eller byggnader runt om i länet.

För att åtgärderna ska genomföras enligt länsstyrelsens beslut, med antikvariskt perspektiv och traditionella metoder och material "som innebär minsta möjliga skada" på byggnaden eller bebyggelsemiljön ska arbetet följas av antikvarisk expertis, den antikvariske medverkande. Denne ska vara fastighetsägaren och hantverkarna behjälplig med goda råd, följa och dokumentera arbetet samt redovisa genomförda åtgärder i en rapport.

Olssonska gårdens huvudbyggnad

**Antikvarisk medverkan vid renovering och
förhöjning av balkongräcke samt renovering av källarlucka**

Torsås 2:54 (f.d. 2:42), Torsås socken, Torsås kommun, Kalmar län, Småland

Författare	Byggnadsantikvarie Ellen Olsson (EO)
Foto	Jan Westergren (JW)
Granskad av	Antikvarie Jan Westergren
Layout	Stefan Siverud
Diarienummer	Kalmar läns museum: 31-260-18 Länsstyrelsen Kalmar län: 432-5236-17
Utgivare	Kalmar läns museum 2018
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-1417-10 från Lantmäteriverket.
Utförd av	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
Kontaktperson	Liselotte Jumme
Beställare	Torsås kommun
Kontaktperson	Annelie Ekström
Hantverkare	Markus Magnusson, VM Bygg & Snickeri AB. Kent Andersson (KA), Anderssons Måleri, Industrigatan 11, 385 22 Torsås. Patric Petersson, MP5 Sweden AB, Ramsågsatan 4, 385 34 Torsås.
Projektör	Jan Westergren, Kalmar läns museum
Renoveringsperiod	Aug 2017 t.o.m. maj 2018
Fältbesök skedde	2017-06-28 Dokumentation före åtgärd: JW 2017-08-16 Dokumentation under åtgärd: JW, EO 2017-09-24 Dokumentation under åtgärd: JW 2017-10-19 Dokumentation under åtgärd: JW 2017-11-27 Dokumentation under åtgärd: JW 2018-04-26 Dokumentation under åtgärd: JW 2018-05-01 Dokumentation under åtgärd: JW 2018-05-29 Dokumentation efter åtgärd: JW
Slutbesiktning	Utförs av länsstyrelsen i Kalmar län.
Övriga handlingar och digitala fotografier	Förvaras i Kalmar läns museums topografiska arkiv.

Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Kort om den aktuella byggnaden

Hela Olssonska gården, med trädgård och sju byggnader, skyddas sedan 2004 som byggnadsminne enligt 3 kap Kulturmiljölagen (1988:950). Huvudbyggnadens skyddsföreskrifter omfattar både exteriör och interiör.

Den mest utförliga beskrivningen av byggnadens och gårdens historia återfinns i rapporten ”Olssonska gården – En handelsgård från 1860-talet”, skriven 1999 av antikvarie Ingegerd Edling Arnell vid Kalmar läns museum.

Utan att ange källa berättar Edling Arnell att huvudbyggnaden ”enligt uppgift” flyttats från någon plats i östra Blekinge och uppförts på gården under 1850-talet.

År 1864, samma år som näringsförordningen infördes i Sverige, fick den dåvarande ägaren Carl Ulrik Transtedt tillstånd av Länsstyrelsen att öppna en handelsbod på gården. Transtedts ansökan om att få sälja ”handelsvaror i bod” var den första som registrerades i Kalmar län. Enligt en artikel i Barometern från den 18 december 1925 var handelsboden ursprungligen inrymd i den östra delen av huvudbyggnadens bottenvåning. Edling Arnell har antagit att ingången till handelsboden var placerad vid östra gaveln, där det idag syns en horisontell skarv i panelen mellan bottenvåningen fönster.

Efter Transtedts död 1870 drevs handelsrörelsen vidare av hans änka Brita Göthilda fram till 1882, då hon hyrde ut affären till Ephrahim Rosenthal. År 1887 såldes Transtedts affär till Johan G. Andersson, som flyttade handelsverksamheten till en mindre byggnad placerad vid tomtens nordvästra del.

Hela gården, inklusive affärsverksamheten, köptes 1890 av Holger Nikolaus Olsson. Holger N Olsson fick stor betydelse för Torsåstrakten, och det är han som fått ge namn åt gården. Förutom att han var framgångsrik som affärsman hade Olsson under lång tid höga poster inom olika kommunala verksamhetsområden.

Huvudbyggnaden har bevarade byggnadsdelar och detaljer från 1800-talets mitt och tidigt 1900-tal. Renoveringen i början av 1900-talet antas av Edling Arnell ha genomförts i samband med att Olsson 1906 gifte sig med Anna Ström. Den tillbyggda köksentré som finns i söder har stilmässigt daterats till 1940–50-tal. Vid samma tid antas även husets entré med tillhörande balkong ha fått nuvarande utformning med enkla fronter i masonit. Tidigare hade entrén utformningen av en veranda i två plan, rikligt dekorerad med snickarglädje enligt Schweizerstilens ideal.

Holger N Olsson och hans fru Anna fick två söner: Sture 1907 och Börje 1910. Anna dog 1931. Från 1940, då Olsson dog, övertogs fastigheten av Holger N Olssons sterbhus. Sterbhuset företräddes av Sture Olsson. Efter att under åren 1938–1953 ha arbetat som lärare på olika ställen i södra och mellersta Sverige återvände Sture till Torsås. Han var sedan 1949 gift med Elsa Samuelsson. Elsa levde till 1987 och Sture till 1990. Enligt de informanter Edling Arnell talat med bodde Sture och Elsa under hela perioden, från 1953 fram till sin död, i lägenheten på husets övervåning.

1995 köpte Torsås kommun Olssonska gården av sterbhuset efter Sture Olsson. Som nämndes inledningsvis är fastigheten sedan 2004 skyddad som byggnadsminne.

Utförda åtgärder

Olssonska gårdens norra fasad före åtgärd. Balkongräcket har påväxt och är i behov av renovering.

Den antikvariska medverkan har skett i samband med tillståndsgivning för aktuella åtgärder enligt Kulturmiljölagen. Tillståndsbeslut utfärdat 2017-07-19 av Länsstyrelsen i Kalmar.

Länsstyrelsens utvecklingsenhet har 2017-06-20 tagit beslut om att bevilja Torsås kommuns ansökan om projektstöd för Olssonska gården med journalnummer 2016-7630 inom landsbygdsprogrammet 2014–2020. Bidraget avser bland annat utredning och genomförande av åtgärder för förbättrad tillgänglighet och utrymning.

Åtgärderna förväntas bidra till att Olssonska gården fortsätter att utvecklas som ett kulturcentrum.

Huvudbyggnaden Balkongräcke och golv Tillstånd före renovering

Balkongen bestod av stolpar och ramverk i furu. I fronterna, mellan ramverket, var stora masonitskivor monterade. I samband med målningsarbeten på huvudbyggnadens fasad noterades att fler delar av balkongens stomme var rötskadade. Masonitskivorna föreföll dock vara i bra skick. Hela räcket var målat med linoljefärg i en beige kulör. Balkongen var stängd för besökare, då fronten endast var 0,9 meter hög.

På balkongen fanns sedan tidigare inget golv, utan man gick direkt på plåttaket som täckte den undre verandan. För att kunna nyttja balkongen behövde ett trägolv läggas ovanpå plåttaket. Plåtytans svarta färg var kraftigt vittrad och det fanns vissa rostangrepp.

Balkongräcket på Olssonska gården före åtgärd.

Balkongräcket på Olssonska gården efter skrapning av färg. Balkongfrontens stomme i furu var i mycket dåligt skick med omfattande rötskador.

Balkongens golv före åtgärd. Balkongen saknade ett ordentligt golv och plåttaket hade algpåväxt.

Vidtagna åtgärder

Rötskadade delar av balkongfronternas stomme ersattes med friskt virke. Det visade sig att hela stommen i furu var i så pass dåligt skick att allt var virke var tvunget att bytas. Masonitskivorna kunde dock återanvändas. När det nya räcket var monterat målades det med linoljefärg i samma kulör som tidigare. I samband med arbetena med att renovera det gamla balkongräcket lades också ett nytt ekgolv på balkongen. Ekgolvet ligger i sektioner som gör att det går lätt att demontera. Plåtytan gjordes ren och rostskyddsbehandlades med Isotrol Grund. Mellanstrykning utfördes med Isogard Pansar och slutstrykning med svart traditionell linoljefärg från Engwall & Claesson. Isotrol Grund och Isogard Pansar tillverkas av företaget Introteknik.

För att det skulle bli tillåtet för besökare att använda balkongen behövde balkongräcket höjas med 20 cm, från 0,9 m till 1,1 m. Genom att montera ett enkelt räcke av järnrör ovanpå det befintliga balkongräcket löste man problemet. Förlagan till räckets utformning togs från det trappräcke som finns vid trappan in till 1940-talets utbyggnad på baksidan av Olssonska gårdens huvudbyggnad. Räcket fästes i fasaden samt på fyra punkter ner i det äldre balkongräcket. När beslut skulle tas om vart det nya räcket skulle fästas i det gamla bestämdes det att fästpunkterna skulle överensstämma med pelarnas placering på den undre, öppna verandan. Sist målades det in i samma kulör som det äldre balkongräcket.

Balkongräcket under pågående åtgärd. Hela stommen i furu har bytts ut men masonitskivorna återanvändes.

Balkongräcket under pågående åtgärd. Hela stommen i furu har bytts ut men masonitskivorna återanvändes.

Förlagan till utformningen av balkongräckets nya räcke i järn.

Balkongräcket under pågående åtgärd. Det nya räcket i järn fattas fortfarande.

Balkongräcket efter åtgärd. Här syns också det nya ekgolvet.

Balkongräcket efter åtgärd. Det nya balkongräcket fästes, förutom i det gamla räcket, också i huvudbyggnadens fasad.

Olssonska gårdens norra fasad efter åtgärd. Det nya räcket i järn är monterat ovanpå det gamla balkongräcket.

Olssonska gårdens norra fasad efter åtgärd. Det nya räcket har sina fästpunkter rakt ovanför de pelare som finns på den öppna verandan under balkongen.

Källarluckan före åtgärd. Luckorna hade blivit skeva och så pass rötskadade att de gått sönder på vissa ställen. Här syns ett av gångjärnen som har en relativt modern utformning.

Källarluckan

Tillstånd före renovering

Källarluckorna ner till Olssonska gårdens källare var från 2001 och kraftigt rötskadade. De var inte längre säkra och man befارade att barn som sprang på baksidan av gården skulle råka trampa igenom luckorna.

Vidtagna åtgärder

Nya luckor i samma utformning som de gamla tillverkades. Virket som använde var furu av hög kvalitet. Källarluckans locklistklädda sidor byttes också i sin helhet. Gångjärnen och handtaget till de nya luckorna byttes mot mer tidstypiska, liknande de som fanns på andra dörrar på gården. Slutligen tjärades den nya källarluckan med trätjära i så många skikt som krävdes för att uppnå en skyddande blank yta.

Källarluckan efter åtgärd. Här är luckan relativt nytjärad. På bilden syns de nya gångjärnen och handtaget.

Kommentarer

När det nya balkongräcket i järn skulle monteras upptäcktes att fästena som skulle sitta i det gamla balkongräcket var felplacerade. De hade fått fel indelning och hamnade mellan de pelare som fanns på den öppna verandan under balkongen,

istället för rakt ovanför dem. Vidare stämde inte avståndet mellan fronten i norr och infästningspunkterna mot den befintliga väggpanelen. Ett nytt räcke med rätt indelning och mått tillverkades.

Det första räcket i järn som levererades hade inte fästena på rätt ställe och var därför tvunget att bytas ut. På bilden syns hur hantverkarna mäter in var fästena egentligen ska sitta.

Sändlista

Länsstyrelsen i Kalmar län, 391 86 Kalmar

Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm

Torsås kommun, Annelie Ekström, Allfarsgatan 26, 385 25 Torsås

VM Bygg & Snickeri AB, Markus Magnusson, Snickaregården 104A, 385 32 Torsås

Anderssons Måleri, Kent Andersson, Industrigatan 11, 385 22 Torsås

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

